

ਪੌਦ-ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਵਰਤਣ ਲਈ ਕੁਝ ਸ਼ਰਤਾਂ ਹਨ।

Pesticides Restricted or Banned in India

ੳ) ਕੁੱਝ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਰਤਣ ਲਈ ਸ਼ਰਤਾਂ (Pesticides restricted for use)

ਜ਼ਹਿਰ	ਸ਼ਰਤ
1. ਅਲਮੀਨੀਅਮ ਫਾਸਫਾਈਡ	ਇਹ ਜ਼ਹਿਰ ਸਿਰਫ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵੇਚੀ ਜਾਵੇਗੀ।
2. ਡੀ ਡੀ ਟੀ	ਸਿਰਫ ਪਬਲਿਕ ਹੈਲਥ ਲਈ।
3. ਮੀਥੋਕਸੀਈਥਾਈਲ ਮਰਕਿਊਰਿਕ ਕਲੋਰਾਈਡ	-----
4. ਮੀਥਾਈਲਬਰੋਮਾਈਡ	ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਹਿਰ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।
5. ਸੋਡੀਅਮ ਸਾਇਆਨਾਈਡ	ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਨੂੰ ਧੁਣੀ ਦੇਣ ਲਈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੌਦ-ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਲਾਹਕਾਰ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।
6. ਲਿੰਡੇਨ	ਸਿਰਫ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਕੀੜੇ-ਮਕੌੜਿਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇ।
7. ਮੀਥਾਈਲ ਪੈਰਾਥੀਆਨ	ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫਸਲਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮਧੂ ਮੱਖੀਆਂ ਪ੍ਰਗਣ ਕਰਿਆ ਨਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹੋਣ।
8. ਮੋਨੋਕਰੋਟੋਫਾਸ	ਸ਼ਬਜ਼ੀਆਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਵਰਤਣੀ।
9. ਫੈਨਥੀਅਨ	ਸਿਰਫ ਟਿੱਡੀ ਦੱਲ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਲਈ।

ਅ) ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਪਾਬੰਦੀ ਲੱਗੀਆਂ ਜ਼ਹਿਰਾਂ (Pesticides banned for use in Agriculture)

1. ਐਲਡੀਕਾਰਬ	18. ਮੈਨਾਜ਼ੋਨ
2. ਐਲਡਰਿਨ	19. ਨਿਕੋਟੀਨ ਸਲਫੇਟ
3. ਬੀ ਐਚ ਸੀ (ਐਚ ਸੀ ਐਚ)	20. ਨਾਈਟ੍ਰੋਫੈਨ
4. ਕੈਲਸੀਅਮ ਸਾਇਆਨਾਈਡ	21. ਪੈਰਾਕੁਇਟ-ਡਾਈ-ਮੀਥਾਈਲ ਸਲਫੇਟ
5. ਕੈਪਟਾਫੋਲ	22. ਪੈਂਟਾਕਲੋਰੋ ਨਾਈਟ੍ਰੋਬੈਨਜ਼ੀਨ (ਪੀ ਸੀ ਐਨ ਬੀ)
6. ਕਲੋਰੋਬੈਂਜ਼ੀਲੇਟ	23. ਪੈਂਟਾਕਲੋਰੋਫੀਨੋਲ (ਪੀ ਸੀ ਪੀ)
7. ਕਲੋਰਡੇਨ	24. ਫਿਨਾਈਲ ਮਰਕਰੀ ਐਸੀਟੇਟ (ਪੀ ਐਮ ਏ)
8. ਕੋਪਰ ਐਸੀਟੋਆਰਸੇਨਾਈਟ	25. ਸੋਡੀਅਮ ਮੀਥੇਨ ਆਰਸੇਨੇਟ
9. ਡਾਈਬਰੋਮੋਕਲੋਰੋਪੈਰੋਪੇਨ (ਡੀ ਬੀ ਸੀ ਪੀ)	26. ਟ੍ਰਾਈਕਲੋਰੋ ਐਸਿਟਿਕ ਏਸਿਡ (ਟੀ ਸੀ ਏ)
10. ਡੀ ਡੀ ਟੀ	27. ਟੈਟਰਾਡਾਈਫਨ
11. ਡਾਈਐਲਡਰਿਨ	28. ਟੌਕਸਾਫੀਨ
12. ਐਂਡਰਿਨ	29. ਮੀਟੋਕਸਯੂਰੇਨ
13. ਇਥੀਲੀਨ ਡਾਈਬਰੋਮਾਈਡ	30. ਕਲੋਰੋਫੈਨਿਵਿਨਫਾਸ
14. ਈਥਾਈਲ ਮਰਕਰੀ ਕਲੋਰਾਈਡ	31. ਮੀਥੋਮਾਈਲ 24% ਐਲ
15. ਈਥਾਈਲ ਪੈਰਾਥੀਆਨ	32. ਫਾਸਫਾਮੀਡਾਨ 85% ਐਲ
16. ਹੈਪਟਾਕਲੋਰ	33. ਮੀਥੋਮਾਈਲ 12.5% ਐਲ
17. ਮੈਲਿਕ ਹਾਈਡ੍ਰਾਈਡ	34. ਕਾਰਬੋਫੂਰਾਨ 50% ਐਸ ਪੀ

WWF

2019

BCI Better Cotton Initiative

ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਵਰਤੋਂ SAFE USE OF PESTICIDES

An Initiative of TATA TRUSTS

ਹਰਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ
ਬਲਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਸੋਹੀ, ਇੰਦਰ ਮੋਹਣ ਛਿੱਬਾ, ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਚਹਿਲ

ਆਰ.ਜੀ.ਆਰ. ਸੈੱਲ (ਟਾਟਾ ਟਰੱਸਟਸ)

ਕਮਿਊਨੀਕੇਸ਼ਨ ਸੈਂਟਰ ਬਿਲਡਿੰਗ, ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਵਰਤੋਂ

Safe Use of Pesticides

ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ

1. ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਰਜਿਸਟਰਡ ਡੀਲਰ ਤੋਂ ਹੀ ਖਰੀਦੋ ਅਤੇ ਪੱਕਾ ਬਿੱਲ ਲਉ।
2. ਹਮੇਸ਼ਾ ਫਸਲ ਲਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਹੀ ਖਰੀਦੋ।
3. ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਦੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਮਾਤਰਾ ਹੀ ਖਰੀਦੋ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰੋ।
4. ਖਰੀਦਣ ਸਮੇਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖ ਲਉ ਕਿ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਵਾਲੇ ਡੱਬੇ ਸੀਲ ਬੰਦ ਹੋਣ ਅਤੇ ਲੀਕ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਣ।

ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ

1. ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਅਣਜਾਣ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਤਾਲਾ ਲਗਾ ਕੇ ਰੱਖੋ।
2. ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਲੇਬਲ ਲੱਗੇ ਡੱਬੇ ਜਾਂ ਸੀਸੀਆਂ ਦੀ ਅਸਲੀ ਪੈਕਿੰਗ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੱਖੋ।
3. ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੁੱਕੀ ਜਗ੍ਹਾ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਅੱਗ ਤੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖੋ।
4. ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਪੀਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ, ਪਛੂਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਾ ਰੱਖੋ।
5. ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕਮਰਾ ਹਵਾਦਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ

1. ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਬੋਰੀਆਂ ਜਾਂ ਡੱਬਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਕੂ ਨਾਲ ਕੱਟਕੇ ਕੱਢੋ।
2. ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਘੋਲ ਬਣਾਉਣ ਸਮੇਂ ਲੰਬੇ ਦਸਤੇ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ।
3. ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਪਰੇ ਪੰਪ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂਚ ਕਰ ਲਵੋ।
4. ਸਪਰੇ ਪੰਪ ਦੀ ਨੋਜ਼ ਨੂੰ ਫੂਕ ਮਾਰਕੇ ਜਾਂ ਸਾਹ ਖਿੱਚਕੇ ਸਾਫ ਨਾ ਕਰੋ।
5. ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨ ਦੌਰਾਨ ਕੁਝ ਵੀ ਖਾਣਾ-ਪੀਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ।
6. ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਦਸਤਾਨੇ, ਗੈਸ ਮਾਸਕ, ਪੂਰੀ ਬਾਹ ਵਾਲੀ ਕਮੀਜ਼ ਅਤੇ ਪਜਾਮਾ ਜਾਂ ਪੈਂਟ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਉ ਤਾਂ ਜੋ ਜ਼ਹਿਰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਤੇ ਨਾ ਪਵੇ।
7. ਛਿੜਕਾਅ ਹਵਾ ਦਾ ਰੁੱਖ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਕੇ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਜ਼ਹਿਰ ਤੁਹਾਡੇ ਉਪਰ ਨਾ ਪਵੇ।
8. ਇਲੈਕਟਰੀਕਲ ਸਪਰੇਅਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮੇਂ ਸਪਰੇ ਗੰਨ ਨੂੰ ਮੋਢਿਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਨਾ ਚੁੱਕੋ ਅਤੇ ਨੋਜ਼ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਤੋਂ 1 ਤੋਂ 1.5 ਫੁੱਟ ਦੀ ਉਚਾਈ ਤੇ ਰੱਖਕੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।
9. ਇਲੈਕਟਰੀਕਲ ਸਪਰੇਅਰ ਨਾਲ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਰਫ 15 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਨੋਜ਼ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਹੱਥ ਨਾ ਲਾਉ।

ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਡੱਬਿਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ

1. ਡੱਬਿਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੇਬਲ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹ ਲਉ।
2. ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਡੱਬਿਆਂ ਦੀ ਦੁਬਾਰਾ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰੋ।
3. ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਗੱਤੇ ਵਾਲੇ ਡੱਬੇ ਸਾੜ ਦਿਓ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਡੱਬੇ ਭੰਨਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਦੱਬ ਦਿਓ।

ਨੋਜ਼ਲ ਦੀ ਚੋਣ

1. ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਵਾਸਤੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਫਲੈਟ ਫੈਨ ਜਾਂ ਫਲੱਡ ਜੈੱਟ ਨੋਜ਼ਲ ਹੀ ਵਰਤੋਂ।

2. ਖੜ੍ਹੀ ਫਸਲ ਵਿੱਚ ਨਦੀਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਛਿੜਕਾਅ ਲਈ ਸਿਰਫ ਫਲੈਟ ਫੈਨ ਨੋਜ਼ਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ।
3. ਕੀੜੇ ਮਕੋੜੇ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਕੋਨ ਵਾਲੀ ਨੋਜ਼ਲ ਹੀ ਵਰਤੋਂ।
4. ਜੇਕਰ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਨੋਜ਼ਲ ਦੀ ਪਾਣੀ ਕੱਢਣ ਦੀ ਦਰ 10 ਤੋਂ 15 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿਓ।
5. ਇਕਸਾਰ ਛਿੜਕਾਅ ਲਈ ਮਲਟੀ ਬ੍ਰੂਮ ਨੋਜ਼ਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ (ਲੀਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ)

1. ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ: ਬਿਜਾਈ ਸਮੇਂ - 200, ਖੜ੍ਹੀ ਫਸਲ ਤੇ - 150
2. ਕੀੜੇ ਮਕੋੜਿਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ - 100 ਤੋਂ 150
3. ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ - 200

ਜ਼ਹਿਰ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ Atropinization

- ਮੂੰਹ ਦਾ ਸੁਕਣਾ।
- ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਪੁਤਲੀ ਦਾ ਫੁੱਲ ਜਾਣਾ।
- ਤਰੇਲੀਆਂ ਆਉਣਾ।
- ਸ਼ਰੀਰ ਦਾ ਤਾਪਮਾਨ ਵਧਣਾ।
- ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਦਾ ਤੇਜ਼ ਹੋਣਾ।

ਬਚਾਉ ਦੇ ਢੰਗ Safety Measures

ੳ. ਨਿਗਲੀ ਹੋਈ ਜ਼ਹਿਰ

- ਮਰੀਜ਼ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਹਿਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਦੇ ਇੱਕ ਗਲਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚਮਚ ਨਮਕ ਘੋਲ ਕੇ ਪਿਲਾ ਦਿਓ ਅਤੇ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਉਲਟੀ ਆਉਣ ਤੱਕ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਰਹੋ।
- ਜੇਕਰ ਮਰੀਜ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਲਟੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨਮਕ ਵਾਲਾ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਨਾ ਪਲਾਉ।

ਅ. ਸਾਹ ਰਾਹੀਂ ਅੰਦਰ ਗਈ ਜ਼ਹਿਰ

- ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਉ।
- ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਤੰਗ ਕੱਪੜੇ ਢਿੱਲੇ ਕਰ ਦਿਓ।

ੲ. ਚਮੜੀ ਰਾਹੀਂ ਅੰਦਰ ਗਈ ਜ਼ਹਿਰ

- ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਪਾਣੀ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੋ।
- ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਛੋੜੀ ਧੋ ਕੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਫ ਕਰੋ।

ਸ. ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰ ਦਾ ਪੈ ਜਾਣਾ

- ਅੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪਲਕਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਸਾਫ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਧੋ ਦਿਓ।
- ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦਵਾਈ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰੋ।

ਜ਼ਹਿਰੀਲੇਪਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ

Hazard Categorization of the Pesticides

ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ
EXTREMELY TOXIC

ਬਹੁਤ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ
HIGHLY TOXIC

ਦਰਮਿਆਨਾ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ
MODERATELY TOXIC

ਘੱਟ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ
SLIGHTLY TOXIC